

Psihoemocinālo riska faktoru novērtējuma
metožu izmantošana praksē.

Psihoemocionālie riska faktori veselības aprūpes darbiniekiem

Svetlana Lakiša, M.-Ā. Baķe
Rīgas Stradiņa universitāte,
Darba drošības un vides veselības institūts,
Higiēnas un arodslimības laboratorija

- Veselības aprūpes iestādēm raksturīga ļoti sarežģīta un kompleksa darba vide, kurā sastopami gan tradicionālie riska faktori (ķīmiskās vielas, bioloģiskie faktori, troksnis, dažādi starojumi u.c.), gan jauni - psihoemocionālie riska faktori.

- Psihoemocionālo riska faktoru negatīva ietekme izpaužas tādās problēmās kā augsta darbinieku mainība, kvalitātes defekti, stress un tā psihosomatiskas izpausmes, kas nozīmē būtiskas ar darbinieka veselību un uzņēmuma ekonomiku saistītas izmaksas.
- Ar darbu saistīts stress ir viena no galvenajām darba drošības un veselības aizsardzības problēmām, ar kuru saskaras Eiropa.

Mērķis

- Izvērtēt darba vides psihoemocionālos riska faktorus veselības aprūpes darbiniekiem.

Uzdevumi

- apkopot un analizēt publicētos pētījumus par veselības aprūpes darbinieku darba vides psihoemocionāliem riska faktoriem un to izraisītām sekām;
- analizēt Darba drošības un vides veselības institūta (DDVVI) projekta „Darba vides psihosociālo riska faktoru novērtēšanas kritēriju izstrāde” ietvaros veiktās veselības aprūpes darbinieku aptaujas anketas;
- aprakstīt izplatītākos psihoemocionālos riska faktoros veselības aprūpes darbiniekiem pēc DDVVI aptaujas datiem.

Materiāli un metodes (1)

- Tika analizētas DDVVI projekta „Darba vides psihosociālo riska faktoru novērtēšanas kritēriju izstrāde” ietvaros veiktās veselības aprūpes darbinieku aptaujas anketas.
- Projekta ietvaros intervēti darbinieki no dažādu nozaru veselības aprūpes iestādēm (slimnīcas, rehabilitācijas centrs, reproduktīvās veselības centrs u.c.)

Materiāli un metodes (2)

- Pētījuma ietvaros tika anketēti **176** respondenti.
- Respondentu sadalījums pēc dzimuma bija sekojošs: sievietes **88,6 %** (n=156) un vīrieši **11,4 %** (n=20).
- Vidējais respondentu vecums **44,1±12,3** gadi, minimālais 20 gadi, maksimālais vecums 75 gadi.

Materiāli un metodes (3)

- Darba vides stresa (psihoemocionālā riska) noskaidrošanai pēc FIOH parauga izveidota Latvijas apstākļiem piemērota aptaujas anketa, kas ietver 82 jautājumus:
 - vispārējo informāciju par personu, profesiju, amatu, darba stāžu,
 - psihosociālo riska faktoru novērtējuma desmit aptaujas anketas jautājumu blokus (psihosociālo faktoru grupas)

Materiāli un metodes (4)

- Anketas jautājumiem pārsvarā tika doti pieci atbilžu varianti.
- Atbilžu variantos tika pielietots princips: „stresainākai” atbildei – lielāks punktu skaits.
- Tā kā atbilžu varianti bija atšķirīgi, tad to salīdzināšanai savā starpā tika izvēlēti pieci punkti: stress nav (1), stress minimāls (2), stress vidējs (3), stress liels (4) un maksimāls stress (5).

Materiāli un metodes (5)

Jautājuma Nr.	Stresa pakāpe				
	Bez stresa		Stress ir		
	<i>Nav</i>	<i>Min</i>	<i>Vidējs</i>	<i>Liels</i>	<i>Max</i>
...	1	2	3	4	5
...	1	2	3	4	5
...	1	2	3	4	5
...
Kopējā stresa punkti:	62 -183		184 - 307		

Aptaujas anketa

desmit jautājumu bloki

Pirmais jautājumu bloks ir

„Ģimenes un draugu atbalsts”:

- Cik lielu ieinteresētību un atbalstu par Jūsu darbu izrāda Jūsu ģimenes locekļi?
- Vai Jūsu paziņu lokā ir kāds cilvēks/cilvēki ar kuru/kuriem varat atklāti apspriest Jums svarīgus personīgās dabas jautājumus?
- Kā Jūsu darba biedri novērtē Jūsu darbu?
- Kā Jūsu dzīvesbiedrs novērtē Jūsu darbu?

Otrais jautājumu bloks ir

„Vadības sociālais atbalsts”:

- Kā Jūsu priekšnieks novērtē Jūsu darbu?
- Vai Jūsu tiešā priekšniecība nepieciešamības gadījumā atbalsta Jūs un palīdz?

Trešais jautājumu bloks ir

„Organizācija un menedžments”:

- Kā Jūsu tiešais priekšnieks plāno un vada darbu?
- Kā Jūsu priekšnieks izturas pret padotajiem?
- Kā Jūsu priekšnieks kontrolē jūsu darbu?
- Vai Jūsu priekšnieks ņem vērā jūsu uzskatus par lietām, kas attiecas uz darbu?
- Vai Jums tiek sniegti skaidri norādījumi par Jūsu darba pienākumiem?
- Vai Jūsu priekšniecība vai arī darbabiedri sniedz pretrunīgas instrukcijas un norādījumus?

Ceturtais jautājumu bloks ir „Attiecības ar kolēģiem”:

- Kādas ir Jūsu attiecības ar darba biedriem?
- Vai darba biedri seko cits cita dzīves norisēm (aprunā, pastiprināti interesējas, novēro utt.)?
- Vai darba dienas laikā Jūs varat aprunāties ar darba biedriem?
- Vai pēc Jūsu domām Jūsu psiholoģiskā darba vide ir patīkama?

Piektais jautājumu bloks ir „Pacientu draudi”:

- Cik bieži sastopaties ar fiziskiem draudiem no pacienta puses?
- Cik bieži pastāv risks saņemt vārdiskus uzbrukumus no pacienta puses?
- Vai pastāv pacienta piederīgo draudi?

Sestais jautājumu bloks ir

„Darba slodze”:

- Vai Jums ir jāsteidzas, lai padarītu darbu?
- Vai Jūs esat spiests neizdarīt kādu uzdevumu, jo ir jāpadara pārāk daudz?
- Vai Jūsu darbs prasa ātru reakciju un lēmumu pieņemšanu?
- Vai darba vietā Jūs varat mirkli ieturēt atpūtas pauzi?
- Vai darba daudzums ir nevienmērīgi sadalīts, radot darbu uzkrāšanos?
- Vai darbā ir pārāk grūtas fāzes?
- Vai Jūsu darbs ir garīgi saspringts?
- Vai Jūsu darbs ir fiziski grūts?

Septītais jautājumu bloks ir „Profesionālā apmierinātība”:

- Cik nozīmīgs Jums pašam ir Jūsu darbs?
- Vai savā darba vietā Jūs varat ietekmēt sev svarīgus lēmumus?
- Vai Jūs darbā varat pielietot savas zināšanas un prasmes?
- Vai darba sadalījums komandā ir godīgs?
- Vai Jūsu darbā ir tādi pienākumi, kuru veikšanai Jums trūkst iemaņu vai instrukciju?
- Vai Jūs varat noteikt pats sev darba tempu?
- Cik lielā mērā Jūs varat noteikt, kādā veidā veikt savu darbu?

Astotais jautājumu bloks ir „Veselības draudu risks”:

- Vai Jūsu darbā pastāv risks savainot citus?
- Vai Jūsu darbā pastāv risks savainot sevi?
- Cik lielā mērā darbā ir saskare ar ķīmiskām vielām?
- Vai darbā pastāv risks inficēties ar HIV infekciju, vīrusa hepatītu C, tuberkulozi?

Devītais jautājumu bloks ir

„Stresa psiholoģiskā izpausme” (1):

- Vai pēdējā laikā jūtaties ļoti noguris?
- Vai pēdējā laikā apkārtējo cilvēku klātbūtne Jūs kaitina un traucē?
- Vai pēdējā laikā Jūs esat nomākts?
- Vai pēdējā laikā Jūs esat nervozs?
- Vai pēdējā laikā Jūs jūtaties vientuļš?
- Vai pēdējā laikā palielinātas spriedzes situācijās reakcijas ir daudz izteiktākas nekā agrāk (paātrinās sirdsdarbība, svīšana u.c.)?
- Vai pēdējā laikā Jums ir grūti sakopot domas vai koncentrēties?
- Vai Jums ir vēlēšanās fiziski izolēties no darba biedriem (nepiedalīties kopīgos pasākumos un sarunās)?

Devītais jautājumu bloks ir

„Stresa psiholoģiskā izpausme” (2):

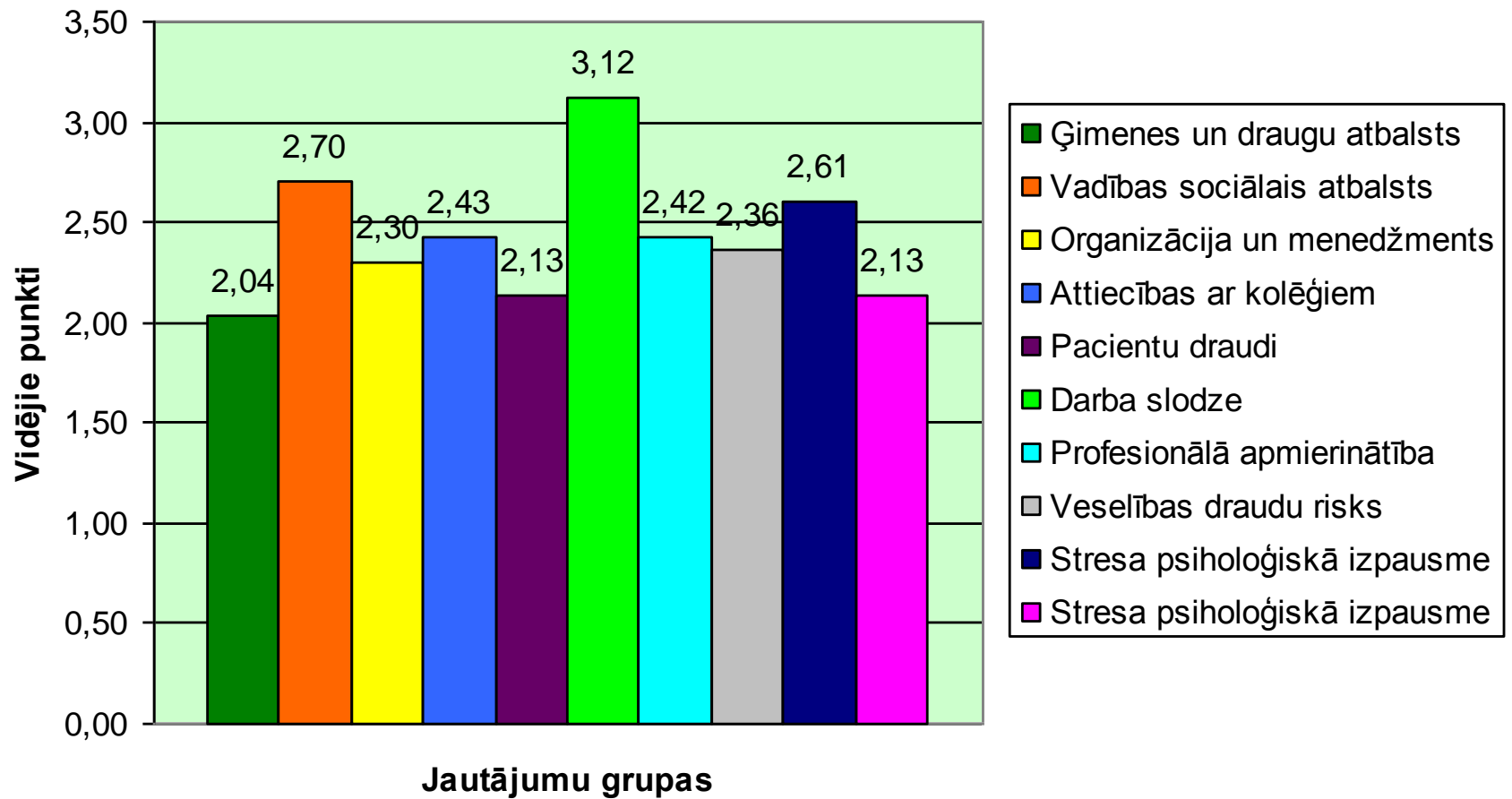
- Vai pēdējā laikā Jūs esat aktīvs un enerģisks?
- Vai pēdējā laikā Jūs esat drošs un pašpalāvīgs?
- Vai pēdējā laikā Jums ir vairāk pašpārmētumu?
- Vai pēdējā laikā Jūs pārņem neveiksmnieka sajūta?
- Cik apmierināts Jūs esat ar patreizējo darbu?
- Cik apmierināts Jūs esat ar savu patreizējo dzīvi?
- Vai Jūs mēģināt risināt konflikta situācijas izrunājoties atklāti ar konfliktā iesaistītajām pusēm?
- Vai konflikta situācijās Jūs uz mirkli zaudējat kontroli un nereaģējat tā, kā Jūs vēlētos?

Desmitais jautājumu bloks ir „Stresa fizioloģiska izpausme”:

- Vai pēdējā laikā Jūs moka galvassāpes?
- Vai Jums ir paātrināta vai neritmiska sirdsdarbība?
- Vai Jums ir vārgums un nespēks?
- Vai Jums ir nelaba dūša?
- Vai Jums ir spiediena sajūta vai sāpes krūšu kurvī?
- Vai Jums ir sāpes vēderā?
- Vai Jūs viegli aizmieģat?
- Vai Jūs naktīs labi guļat?

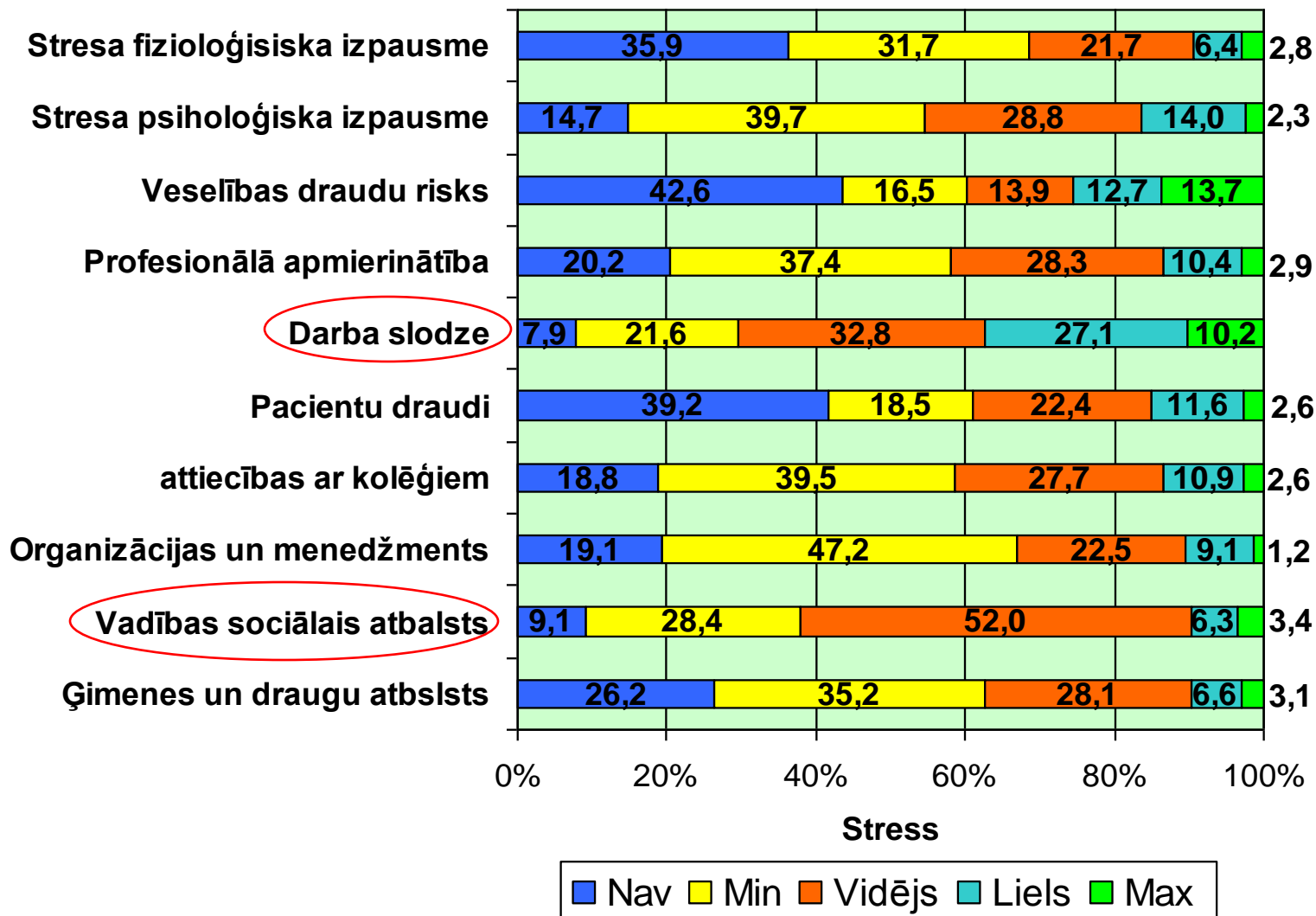
Rezultāti

Atbilžu variantu vidējie punkti

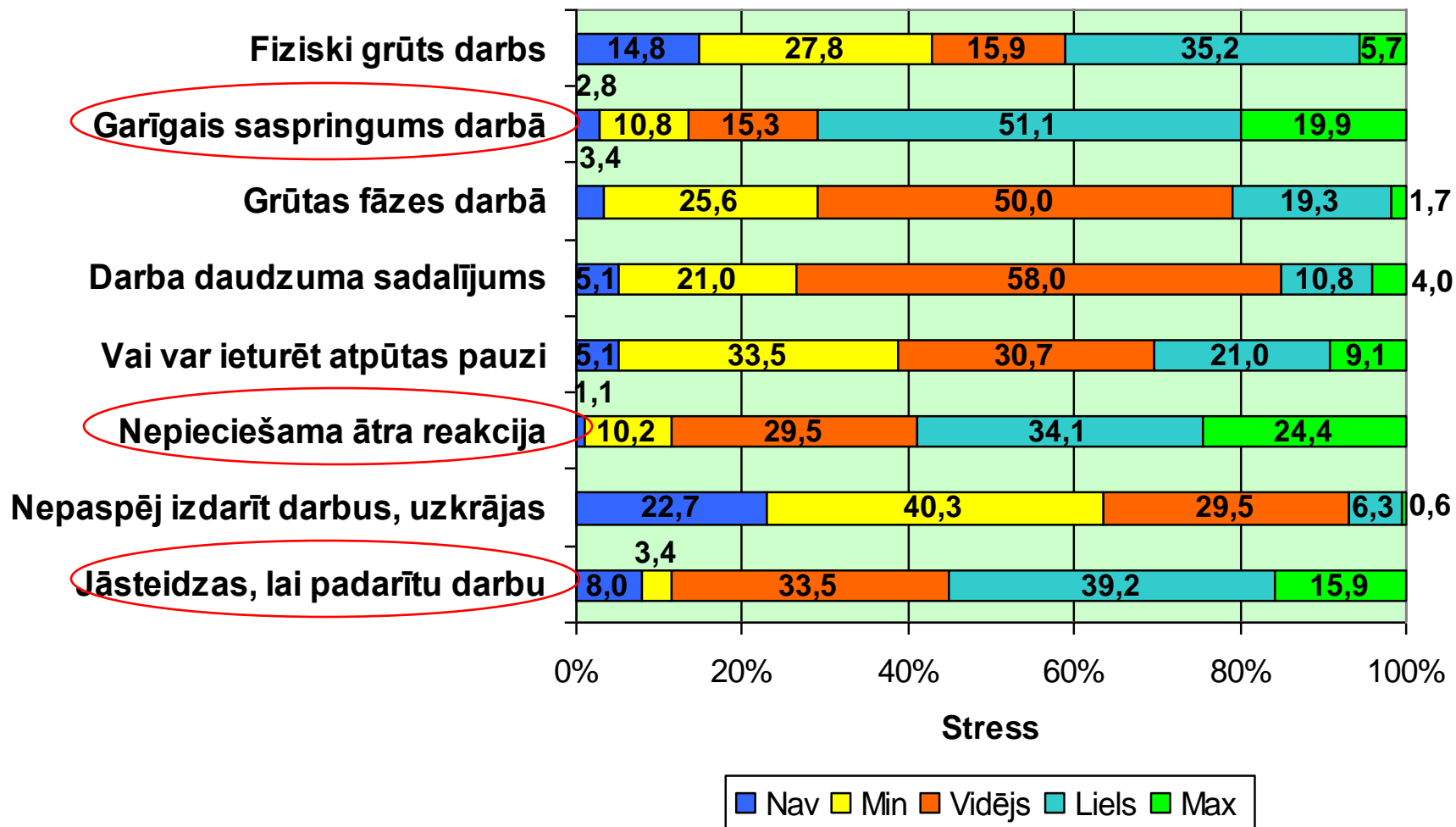

* maksimālais punktu skaits ir 5, kad stress ir vislielāks

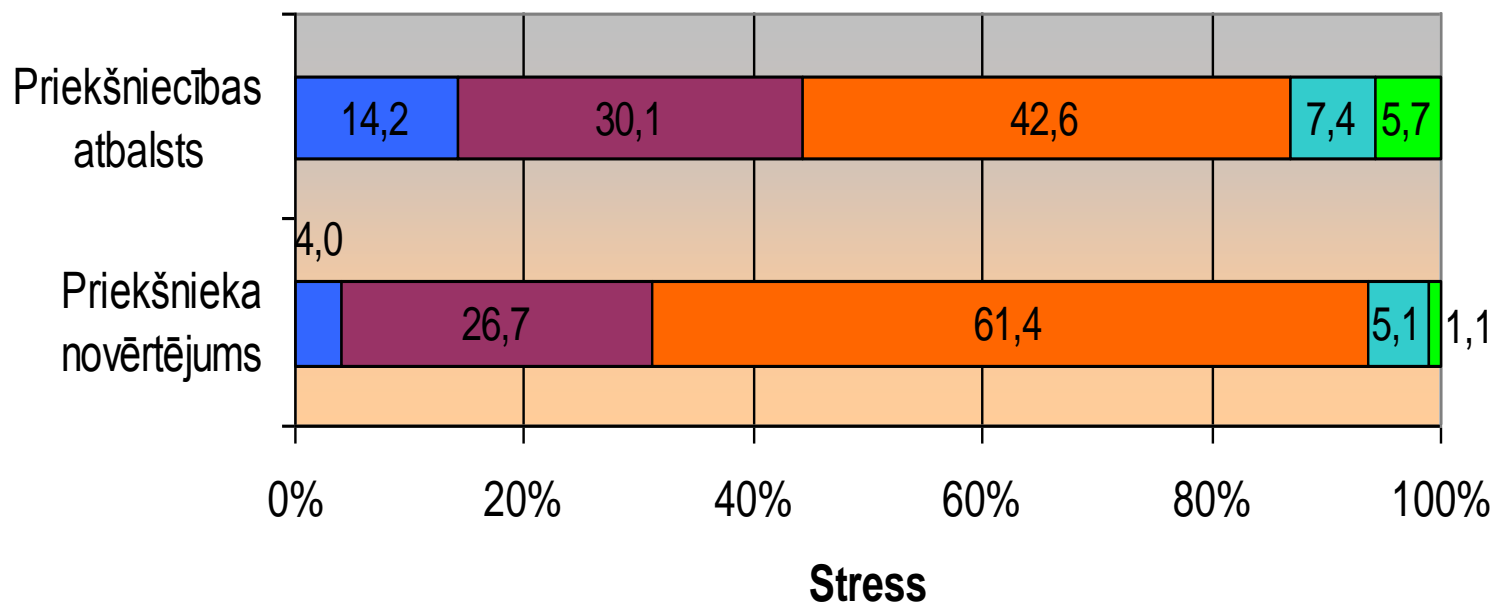
Stresa līmeņi pa psihosociālo riska faktoru grupām

Darba slodze

Vadības sociālais atbalsts

■ Nav ■ Min ■ Vidējs ■ Liels ■ Max

Darba slodzes salīdzinājums starp nodaļas medmāsām un ārstiem

Darba slodze	Amats	N	Vidējais punktu skaits	Standart novirze	Standartk lūda	p vērtība
Darba nepaveikšana, jo par daudz darba	Ārsts	26	2,73	0,78	0,15	0,0001
	Māsa	45	1,91	0,82	0,12	
Ātra reakcija un lēmumu pieņemšana darbā	Ārsts	26	3,56	0,92	0,18	0,05
	Māsa	46	4,02	0,93	0,14	
Grūtas fāzes darbā	Ārsts	26	2,77	0,65	0,13	0,04
	Māsa	46	3,13	0,75	0,11	
Fiziski smags darbs	Ārsts	26	2,54	1,21	0,24	0,0001
	Māsa	45	3,47	1,06	0,16	

- Ar **stresa punktu kopsummu** ļoti cieši korelē **darba slodze** ($KK=0,53$; $p<0,01$) un cieši korelē **veselības pašvērtējums** ($KK=0,43$; $p<0,01$);
- Aptaujas datu analīze apstiprina faktu, ka **stresa fizioloģiska izpausme** ļoti cieši korelē ar **stresa psiholoģisko izpausmi** ($KK=0,66$; $p<0,01$);
- Darbinieku **profesionālajai apmierinātībai** ir cieša korelācija ar **vadības sociālo atbalstu** ($KK=0,45$; $p<0,01$), ar **darba organizāciju un menedžmentu** ($KK=0,45$; $p<0,01$), un ar **attiecībām ar kolēģiem** ($KK=0,56$; $p<0,01$).

- **Stresa psiholoģiskā izpausme ļoti cieši korelē ar attiecībām ar kolēģiem ($KK=0,52$; $p<0,01$), vājāk, bet statistiski ticami korelē ar darba slodzi ($KK=0,38$; $p<0,01$), ar profesionālo apmierinātību ($KK=0,35$; $p<0,01$), ar darba organizāciju un menedžmentu ($KK= 0,33$; $p<0,01$), un ar vadības sociālo atbalstu ($KK=0,31$; $p<0,01$).**

Secinājumi (1)

- Darba slodze, kas tika apskatīta manā pētījumā, ir būtiskākais psihosociālais riska faktors izvēlētajā veselības aprūpes darbinieku kopā.
- Psihosociālie faktori ir darba vides riska faktori, kuri ir īpaši aktuāli veselības aprūpē.
- Psihosociālo riska faktoru iedarbības pakāpe uz darbinieka veselību ir ļoti dažāda, jo katra darbinieka individuālās īpatnības nosaka saderību ar darba apstākļiem.

Secinājumi (2)

- Darba devējam ir ekonomiski izdevīgi novērst psihosociālos riska faktorus.
- Dažiem pētījumiem par psihosociāliem faktoriem ir kopējās tendences, bet citi pētījumi nonāk pretstatā.
- Psihosociālie faktori veselības aprūpes nozarē ir atšķirīgi atkarībā no medicīnas iestādes darbības veida, darbinieka ieņemamā amata, dzimuma un izglītības.
- Psihosociālo riska faktoru pētīšana ir sarežģīts process, kuru var ietekmēt gan datu savākšanas veids, gan pareizs rezultātu interpretējums.

Paldies par uzmanību!